

ЕКОЛОГО-РЕСУРСНЕ ЗНАЧЕННЯ ЛІСОВИХ ЕКОСИСТЕМ ЧЕРНІГІВСЬКОГО ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА ТА ЇХ ОХОРОНА

Мехед Ольга Борисівна

кандидат біологічних наук, доктор педагогічних наук, професор
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка, м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0001-9485-9139
mekhedolga@gmail.com

Кирієнко Світлана Володимирівна

кандидат біологічних наук, доцент
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка, м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0002-2960-8656
vettavl@ukr.net

*Філія «Чернігівське лісове господарство» державного підприємства «Ліси України», створена у 1936 році та включає в себе 102344,6 га лісового фонду, який розподілений між 17 лісництвами. В сучасних умовах лісокористування лісництва цього господарства забезпечують комплексну систему ведення лісового господарства, яка передбачає технології від вирощування посадкового матеріалу, догляду за лісовими екосистемами та переробкою лісової продукції. Лісовий фонд лісництв філії «Чернігівське лісове господарство» відноситься до різних груп лісокористування. Значні площі займають території категорії «захисні ліси», які є різнофункціональними, в тому числі – експлуатаційними, значно менші площі займають рекреаційно–оздоровчі ліси, а до мережі лісових природоохоронних територій належать переважно категорії лісів історичного, наукового, природоохоронного призначення. У геоботанічному відношенні, найбільшою видовою репрезентативністю відзначається угруповання соснових лісів (*Pineta sylvestris*), березових лісів (*Betuleta pendulae*), осикових лісів (*Populeta tremulae*), грабових лісів (*Carpineta betulitis*), дубових лісів (*Querceta roboris*) та вільхових лісів (*Alneta glutinosae*). Флористичні особливості лісових екосистем території досліджень співвідносяться в основному з особливостями флори Українського Полісся, яка належить до флор міграційного типу. Також флористичні характеристики території досліджень визначаються провідними позиціями видів бореальної групи, які разом з арктбореальними видами складають майже половини видового різноманіття, неморальні види складають понад флори та є поширеними переважно у ценозах дубово – соснових лісів. Лісові екосистеми виступають невід'ємною частиною природно-заповідного фонду, в межах якого встановлюється відповідний режим охорони, збереження, відтворення і використання. Мережа ПЗФ території досліджень налічує 51 об'єкт та території площею 12130,54 га з яких один об'єкт має загальнодержавний статус охорони (загальнозоологічний заказник «Каморетський»), та 50 об'єктів місцевого статусу охорони, що представлені 8 категоріями, переважно заказниками. Раритетна фітокомпонента лісових природно – заповідних територій регіону досліджень представлена 18 видами судинних рослин, серед них 10 видів рослин, занесених до Червоної книги України та 8 видів регіональної охорони.*

Ключові слова: Чернігівське Полісся, Чернігівське лісове господарство, лісові екосистеми, лісова рослинність, фіторізноманіття, природно-заповідний фонд.

DOI <https://doi.org/10.32782/agrobio.2024.4.12>

Вступ. Стійкість, функціональність та цінність лісових екосистем визначається їх видовим складом, раритетними компонентами та різноманіттям ценозів, участю у формуванні ландшафтів та природно-територіальних комплексів території досліджень. А тому з'ясування сучасного стану лісових екосистем регіону досліджень має важливе значення для розуміння екологічних функцій, екосистемних послуг та місця цих систем у природній мережі; у розкритті потенційних загроз існуючій мережі лісових територій регіону досліджень в сучасних умовах лісокористування, з метою упередження або зменшення їх негативної дії, з'ясування місця лісових територій регіону досліджень в природоохоронній мережі.

Лісовий фонд Чернігівської області, яка знаходиться в межах лісової і лісостепової зон, і є другою за площею в Україні, станом на 01.01.2024 р. складає 747,9 тис. га, що становить 7% від площі загальнодержавного лісового фонду та 23% від всієї території області. Лісистість області

є нерівномірною, а в Чернігівському районі становить 26,1%. Лісові екосистеми є невід'ємною частиною природно-заповідного фонду, в межах якого встановлюється відповідний режим збереження, відтворення і використання. Природно-заповідний фонд поліської частини Чернігівської області налічує понад 300 об'єктів і територій ПЗФ, з них 150 охоплюють охороною лісові екосистеми (Dorovid' pro stan navkolyshn'ogo pryrodnoho seredovyshha..., 2023).

Метою дослідження було: навести еколого-ресурсну характеристику лісових екосистем та природно-заповідного фонду філії «Чернігівське лісове господарство» державного підприємства «Ліси України».

Для реалізації даної мети були поставлені такі завдання:

1. Навести природно-географічні особливості та екологічні умови території досліджень.
2. Розкрити історію формування філії «Чернігівське лісове господарство» державного підприємства «Ліси

України» та особливості його діяльності в сучасних умовах.

3. Охарактеризувати сучасний стан лісових екосистем лісництва філії «Чернігівське лісове господарство» державного підприємства «Ліси України».

4. З'ясувати місце лісових природоохоронних територій регіону досліджень в структурі лісового фонду філії «Чернігівське лісове господарство» державного підприємства «Ліси України».

Матеріали і методи досліджень. Дослідження проводилися на території Чернігівської області в межах філії «Чернігівське лісове господарство» державного підприємства «Ліси України» (далі – філії «ЧЛГ» ДП «ЛУ») з використанням лісотаксаційних карт лісництва для формування узагальненого бачення про лісовий фонд лісового господарства, результати попередніх досліджень науковців, статистичних даних, щодо природно заповідного фонду регіону, картографічного ресурсу Google Maps (Google Maps, 2024) з мінімальним базовим масштабом 1:25000. Синтаксони лісової рослинності наведені у відповідності до «Проекту Кодексу фітоценотаксономічної номенклатури України» (Ustyumenko, & Dubyna, 2015). Актуальні назви таксономічних одиниць рослин визначались за допомогою ресурсу UkrBIN (UkrBIN, 2024).

Результати. Територія філії «ЧЛГ» ДП «ЛУ» в геоструктурному відношенні пов'язана з Придніпровською низовиною, поверхня полого-хвиляста, моренно-зандрова, рівнинна з лесовими островами, на схилах – алювіальна, розріджена провідними долинами. Рельєф району досліджень, як і всього Полісся, є утворенням складним, головну роль у формуванні якого зіграли флювіогляціальні води валдайського зледеніння. Загальний нахил на південний захід до Дніпра. Середня висота над рівнем моря складає близько 80–100 м (Rudenko, 2007).

У кліматичному відношенні район досліджень розташований в рівнинній підобласті Атлантико-континентальної кліматичної області. Клімат району, який знаходиться на південній периферії циклонної діяльності, характеризується помірно-континентальним температурним режимом з достатнім рівнем опадів і формується головним чином під впливом атлантичних повітряних мас. За рік випадає близько 550 мм опадів. Період з температурою понад +10°C становить 159 днів (Chernihiv Forestry Department, 2024).

Ґрунтовий покрив території лісового господарства відрізняються значною різноманітністю. Піщані і супіщані ґрунти займають широку смугу вздовж лівого берега річки Дніпра і межиріччя річок Дніпра і Десни. Переважаючими супіщаними ґрунтами характеризується територія Ріпкинської і Чернігівської територіальних громад. Супіщані ґрунти переходять територіально за річки Десну в районі «Краснянської дачі» Красилівського лісництва і тягнуться на південь. У Березнянському лісництві і в ряді урочищ Чернігівського лісництва супіщані ґрунти змінюються лесовидними суглинками. Більшість ґрунтів за ступенем вологості належить до свіжих. Залягання ґрунтових вод коливаються на рівні 2–4 м (Chernihivske lisove hospodarstvo, 2024).

У гідрологічному відношенні регіон має добре розвинуту гідрологічну систему водних об'єктів, та відноситься до басейну річок Десна та Дніпро (Rudenko, 2007).

Розподіл лісової рослинності в межах території досліджень визначається переважно едафічними чинниками та гідрологічними умовами формування лісових ценозів. Так, для сосняків зеленомохових, злакових та дубово-соснових лісів злакових, що зростають на дерново-підзолистих ґрунтах, характерним є типове поліське бореальне флористичне ядро; для дубових, грабово-дубових ценозів, що сформувалися на сірих лісових, суглинкових, частково кислих ґрунтах, характерним є неморальне флористичне ядро за участю видів лісостепової групи; для вільшняків лісового типу на багатих евтрофних торфово-болотних ґрунтах, характерним є флористичне ядро неморального типу з елементами гідрофільної флори, а для заболочених чорновільшняків – типове гелофільне ядро мозаїчної будови (Borsukevych, 2023).

Загальна тенденція змін рослинного покриву лісових територій філії «ЧЛГ» ДП «ЛУ» під прямим і непрямим антропогенним впливом, дозволяє констатувати, що на окремих ділянках територій відбувається процеси спрощення структури окремих ценозів, вторгнення ряду видів адвентивної групи з агресивною стратегією, виникнення нестабільних ценозів, зниження продуктивності та стійкості природних угруповань.

Виходячи, з кількісних показників, природно-кліматичні умови району досліджень досить сприятливі для фітокомплексів лісової зони і особливо для лісових фітоценозів.

Формування лісових територій філії «ЧЛГ» ДП «ЛУ» розпочинається з кінця XIX століття. Так, за підсумками VIII з'їзду лісовласників та лісгосподарників, на якому були обговорені шляхи порятунку лісу та розвитку лісової галузі у той час, які були спричинені рубками великих масштабів, результатом яких було значне знеліснення території з ґрунтовою ерозією, обміління річок та утворення рухомих пісків на місцях і зрубів соснових лісів. Згідно рішення з'їзду, 1 вересня 1895 року в урочищі «Ревунів Круг» було відкрито Пакульську лісову школу, де навчали майстрів, лісничих та лісових інспекторів, а Пакульська лісова дача, згодом стала центром лісової справи на території Чернігівщини (Pivnichne mizhrehionalne upravlinnia lisovogo ta myslyvs'kogo hospodarstva, 2024).

У серпні 1920 року Чернігівська губернська комісія народного продовольства звертається до Чернігівського губернського лісового комітету з проханням термінових потреб у лісових матеріалах для міста Чернігів, зокрема, для будівництва мостів, а також деревини для опалення житлових будинків та усіх державних закладів. Також у період 20–30-х років XX ст. заявлялось про масові численні незаконні рубки та крадіжки лісу місцевим населенням, тим самим постало питання щодо захисту лісу та забезпечення його озброєною охороною. Лісова галузь на той час виконувала стратегічні завдання по заготівлі деревини для потреб промисловості, закладів соціальних

та державних установ, функціонування залізничного транспорту, потреб населення.

Філія «Чернігівське лісове господарство» державного підприємства «Ліси України» було створено на основі експлуатаційної і водоохоронної категорій лісів 2 липня 1936 році. Ще до заснування лісового господарства, території, що були включені до складу підприємства, належали Чернігівського лісгосптресту, а інші належали до категорій лісів місцевого значення та підпорядковувалися районним виконавчим комітетам. Лісові території, що належали лісгосптресту були впорядковані в 1925–1929 роках, а категорія лісів місцевого значення – в 1934–1936 роках. Лісове господарство займалося переважно лісовідновленням, рубками та захистом лісу від пожеж.

Під час Другої Світової війни працівники лісу виконували завдання першої необхідності. Вперше лісові території, що належали Чернігівлісгоспу, впорядкували лише після Другої Світової війни, на основі матеріалів, відзнятих на 100% площ територій в 1950 році. З 1960 року лісгосп перейшов до інтегрованого ведення лісового господарства, з заготівлею, обробкою деревини та лісовідновленням. У 60–80-х роках ХХ ст. в межах території господарства відбувалося ведення поточного лісокористування та здійснювалися подальші лісовпорядні роботи (Chernihivske lisove hospodarstvo, 2024).

У 1991 р. Другою Українською експедицією з лісовпорядкування було проведено попереднє лісовпорядкування, які здійснювалися у відповідності до лісовпорядної інструкції 1986 року по I розряду. З 1992 року проводиться безперервне впорядкування лісових ресурсів. по всій території «ЧЛГ», зокрема щорічне проведення таксаційних робіт на площах, які підпадають під господарську діяльність, на прийнятих землях, на лісових територіях, що зазнали стихійного лиха.

На сучасному етапі зміни, що були відмічені вносилися в таксаційну і картографічну бази даних, проводився контроль за якістю лісгосподарських заходів і лісокористування, фіксувалися місця їх проведення. У 2002 році оновлено основні картографічні та проєктні матеріали лісових територій в межах філії «ЧЛГ» ДП «ЛУ».

У ревізійний період, починаючи з 1992 по 2011 роки, в адміністративно-господарському розподілі підприємства відбулися певні структурні зміни. Згідно наказу Держкомлісгоспу України від 20.10.2004 р. № 178 до складу Чернігівського лісового господарства було передано Любецьке і Чернігівське лісництва. Також відповідно до наказу Державного агентства лісових ресурсів України від 24.05.2011 р. № 179 із складу лісгоспу було виключено Дроздівське і Олишівське лісництва. Згідно наказу Чернігівського обласного управління лісового та мисливського господарства від 04.11.2011 р. № 106 Ведильське лісництво ліквідовано (Chernihivske lisove hospodarstvo, 2024).

На теперішній час філія «ЧЛГ» ДП «ЛУ» функціонує в сучасних умовах формування перспективних напрямків еколого-збалансованого використання лісгосподарських земель, що сприяє заходам зі збереження, відтворення і охорони лісів та цільового та функціонального використання відповідних ресурсів (Badzian, 2017).

Лісовий фонд філії «ЧЛГ» ДП «ЛУ» станом на 01.01.2024 р. складає 102344,6 га та розподілений у складі 17 лісництв (табл. 1). Лісовий фонд лісництв відноситься до різних груп лісокористування. Значні площі займають території категорії «захисні ліси», які є різнофункціональними, в т.ч. і експлуатаційними, значно менші площі займають рекреаційно-оздоровчі ліси, а до мережі лісових природоохоронних територій належать категорії лісів історичного, наукового, природоохоронного призначення.

Таблиця 1

Структура філії «Чернігівське лісове господарство» державного підприємства «Ліси України»

Назва лісництва / об'єкта	Площа, га	Адміністративний р-н	% (S) від заг. (S) лісгоспу
Березнянське	8161	Корюківський р-н – 2 085 га Чернігівський р-н – 6 076 га	7,8
Красилівське	8218	Чернігівський р-н	8
Любецьке	8556	Чернігівський р-н	8,4
Мекшунівське	9667	Чернігівський р-н	9,4
Пакульське	10724	Чернігівський р-н	10,5
Славутицьке	10243	Київська область, Вишгородський р-н	10
Олишівське	3719	Чернігівський р-н	3,6
Придеснянське	3387,5	Чернігівський р-н	3,3
Горбачівське	3564,4	Чернігівський р-н	3,5
Остерське	4801,3	Чернігівський р-н	4,7
Козелецьке	2465	Чернігівський р-н	2,4
Моровське	3637,7	Чернігівський р-н	3,6
Косачівське	3667,3	Чернігівський р-н	3,6
Сорокошицьке	4916,5	Чернігівський р-н	4,8
Бондарівське	6372	Чернігівський р-н	6,2
Карпилівське	4644,7	Чернігівський р-н	4,5
Городищенське	5600	Чернігівський р-н	5,5

У західній частині території філії «ЧЛГ» ДП «ЛУ» (межириччя Десна – Дніпро, р-н річки Дніпро), площа лісів становить близько 46%. Переважають соснові ліси, значно менше дубово-соснових, соснових та вільхових. Переважаючими типами соснових лісів є зеленомохові та лишайникові. Чорновільхові ліси трапляються досить часто, проте займають незначні площі (Lukash, 2008; Morivske lisnytstvo, 2024; Kosachivske lisnytstvo, 2024; Sorokoshytske lisnytstvo, 2024; Bondarivske lisnytstvo, 2024; Karpylivske lisnytstvo, 2024; Horodyshchenske lisnytstvo, 2024).

На півночі території філії «ЧЛГ» ДП «ЛУ» (Пакуль – Славутич – Любеч), через майже суцільне зведення переважаючих у минулому дубових та дубово-соснових лісів викликало значні зміни природного гідрологічного та гідрогеологічного, режимів усіх природних комплексів, внаслідок чого спостерігається інтенсивне підсихання водороздільних боліт, зникнення джерел ґрунтових вод, обміління річок, посилення розвитку ерозійних процесів. Площа лісів становить близько 7%. Ліси, переважно соснові зеленомохові, збереглися в районі в околицях Любеча. Спорадично зустрічаються ялинники. На терасі Білоусу збереглися фрагменти дубово-соснових лісів та соснових лісів різнотравних, в його заплаві – ділянки вільшняків, справжніх, болотистих, торф'янистих, остепнених лук та осокових боліт, флора і рослинність яких сильно трансформована (Lukas & Merkulov, 2023; Lukash & Merkulov, 2022; Lukash, 2008; Slavutytske lisnytstvo, 2024; Pakulskе lisnytstvo, 2024; Mekshunivske lisnytstvo, 2024).

У північно-східній частині філії «ЧЛГ» ДП «ЛУ» (Чернігів – Седнів – Бігач) ліси займають 40% території. Переважають соснові ліси зеленомохові та чорницеві, дубово-соснові ліси та березняки на місці соснових лісів. Відмічені ділянки сосново-дубово-грабових та дубово-грабових лісів у тих ділянках, де піщані відклади підстилаються моренними суглинками та строкатими глинами. Найбільшими болотними комплексами в районі є Замглай та Паристе. Прадолина Дніпра Замглай в центральній частині являє собою зниження з комплексом лук, трав'яних, чагарникових та лісових боліт. Переважають торф'яністі луки, евтрофні осокові болота. Лісова рослинність Замглаю представлена залишками дібров. У заплаві Дніпра та Сожу переважають справжні луки, трапляються остепнені та болотисті луки (Yakovenko, 2024; Lukash, 2008; Bereznianske lisnytstvo, 2024).

У центральній частині лісового господарства лісові території становить близько 19%, серед яких переважають дубово-соснові та соснові ліси. У заплаві Десни трапляються вербняки та білотополеві ліси (Lukash, 2008).

На півдні лісового господарства ліси займають близько 14% території. Своєрідність ландшафтно-типологічної структури, строкатість ґрунтового покриву наклали відбиток на характер рослинного покриву. Серед лісових масивів переважають дубові ліси, яких в минулому було більше. У зниженнях рельєфу наявні мішані ліси з деревостаном із дуба, осики, берези та вільхи. Трапляються ділянки грабово-дубових та кленово-липово-дубових лісів. Соснові ліси трапляються по

терасах річок (Lukash, 2008; Kozeletske lisnytstvo, 2024; Osterske lisnytstvo, 2024; Prydesnianske lisnytstvo, 2024; Krasylivske lisnytstvo, 2024; Olyshivske lisnytstvo, 2024).

У геоботанічному відношенні, найбільшою видовою репрезентативністю відзначається угруповання соснових лісів (*Pineta sylvestris*), які характеризуються високим ступенем подібності з березовими лісами (*Betuleta pendulae*). Між основними поширеними угруповання лісових ценозів, знаходять своє місце осикові ліси (*Populeta tremulae*). У регіоні також слід відмітити наявність грабових лісів (*Carpineta betulitis*), які подібні з дубовими лісами (*Querceta roboris*), що пояснюється подібними умовами місцезростань вказаних лісових фітоценозів. За результатами досліджень, з'ясовано, що особливістю дослідженого регіону є переважання угруповань субформації *Querceto (roboris) – Pineta (sylvestris)*, у південній частині, переважання угруповань субформації *Pineeta sylvestris, Betuleeta pendulae* на півночі. Також значно поширеними є поширення вербових лісів (*Saliceta albae*), та вільхових лісів (*Alneta glutinosae*), але на території досліджень вони значних площ не займають (Krasnov et al., 2009; Lukash, 2008).

Флористичні особливості території досліджень в цілому співвідносяться з особливостями флори Українського Полісся, яка складає близько 2100 видів, серед яких 1500 видів природної флори. Вона сформувалася з різних центрів розвитку, які являють собою великі території, де утворилися певні флюрогенетичні типи. За Є. М. Лавренком (1938), основними з цих центрів є три групи: гумідна, аридна та арктоальпійська. Перша група обумовила розвиток широколистяних і хвойних лісів, друга – степів, пустель та ксерофітного рідколісся, а третя, наймолодша – арктичної, субальпійської і сланикової рослинності. Таким чином, флора Українського Полісся належить до флор міграційного типу, які сформувалися із флор вищевказаних груп. Аналіз ареалів флори Українського Полісся, свідчить про те, що провідні позиції тут займають види бореальної флори – 46%, а разом з арктобореальними видами – 50,1%. Неморальні види (види широколистяних лісів) складають 15,5% флори Полісся, які заходять і в дубово-соснові ліси (Andrienko, 2006).

Созологічна цінність лісових територій господарства представлена мережею природно-заповідних територій, яка має два рівневі статуси. Серед них представлений один об'єкт загальнодержавного значення – загальнозоологічний заказник загальнодержавного значення «Каморетський» площею 515 га та 50 об'єктами та територіями місцевого значення загальною площею 12130, 54 га. Серед яких такі об'єкти як: три ландшафтних заказника («Горицький» (796 га), «Золотинка» (527 га) «Шестовицький» (542 га)) загальною площею 1865 га, два лісових заказника («Бігачський ліс» (345 га) та Старе (367 га)) площею 712 га, вісім ботанічних заказників («Малііве» (608 га), «Домницький» (17,1 га), «Церківка» (288 га), «Любецький масив» (181 га), «Борова» (110 га), «Ведильцівське» (796 га), «Колодлив» (109га), «Ревунівське» (705 га)) – площею 2814,1 га, одним орнітологічним заказником («Мньов-

ський» (38 га), чотирма гідрологічними заказниками («Криві гряди» (129,2 га), «Вінниця» (9,3 га), «Гало» (11,5 га), «Петрове» (8 га)) площею 158 га, десятима пам'ятками природи, а саме 7 ботанічних («Дуб Павла Тичини», «Дуб березнянський – I», «Дуб березнянський – II», Урочище «Єсинське», «Татарська гірка» (Анисівська дача), «Козлянське», «Чорторійський дуб») площею 5,84 га, двома зоологічними («Бабиців острів» та «Криві гряди-II») площею 11,8 га та одною гідрологічною («Парасючка») площею 5,4 га та 16 заповідними урочищами (Голеньово (102га), «Стольненське» (1072,6 га), «Борисоглібське»(1132 га), «Вороб'ївське» (356 га), «Довга рудня» (462 га), «Лубча» (109 га), «Мороги» (255 га), «В'юнище (990 га), «Качина долина» (109 га), «Копачівська дача» (245 га), «Лисуха» (231 га), «Луциків гай» (135,7 га), «Руднянське» (645 га), «Торчин» (308 га), Урочище «Бобровицьке» (224 га), «Червоний борок» (144 га)) загальною площею 6520,4 га (Perelik objektiv pryrodno-zapovidnoho fondu..., 2024).

Головним та багаточисельним на природно-заповідних територіях району досліджень є лісовий тип рослинності. Переважаючі ліси, насамперед соснові та дубово-соснові мають значну наукову цінність і мало відображені в природно-заповідних об'єктах Українського Полісся. На природно-заповідних територіях лісництв представлені такі рідкісні синтаксони, занесені до «Зеленої книги України» як група асоціацій дубових лісів ліщинових (*Querceta (roboris) corylosa*) – зональна група лісів Лісостепу та півдня Полісся, типові старі ділянки лісів з переважанням неморальних широкоарейальних видів; субформація грабово-дубових лісів (*Carpineto-Querceta*) – середньоевропейські ліси на східній межі суцільного поширення (Didukh, 2009).

Рослинний світ природно-заповідних територій філії «ЧЛГ» ДП «ЛУ» відзначається різноманіттям. За попередніми підрахунками, тут зростає понад 300 видів судинних рослин. На природно-заповідних територіях представлено близько 65% флори району. Серед рідкісних рослин 10 видів, занесених до Червоної книги України на лісових природно-заповідних територіях регіону досліджень трапляються *Diphysastrum complanatum* L., *Lycopodium annotinum* L., *Botrychium lunaria* L., *Goodyera repens* L., *Dactylorhiza incarnata* L., *Neottia nidus-avis* (L.) Rich., *Listera ovata* L., *Lilium martagon* L., *Carex umbrosa* L., *Pulsatilla patens* (L.) Mill. s.l. (Didukh, 2009); серед інших видів, в т.ч. і регіональної охорони – *Astragalus arenarius* L., *Polystichum aculeatum* (L.) Roth., *Ophioglossum vulgatum* L., *Gymnocarpium dryopteris* (L.) Newman, *Salix myrsinifolia* Salisb. та інші (Perelik rehionalno rikisnykh vydiv roslyn..., 2018; Andriienko & Perehrym, 2012).

Отже, в цілому територія регіону досліджень в межах лісництв має високий рівень репрезентативності та унікальності флористичного (видового) і ценотичного різноманіття.

Обговорення. На основі наявних даних про сучасні підходи до лісокористування у межах території Чернігівського Полісся визначено комплексну систему ведення лісового господарства, яка передбачає технології від

виращування посадкового матеріалу, догляду за лісовими екосистемами, господарської складової та забезпечення охороною. А тому стає важливим визначити актуальні питання щодо еколого-ресурсного значення лісових територій у системі багатокomпонентного використання, в тому числі як невід'ємної частини природно-заповідного фонду, в межах якого встановлюється відповідний режим охорони, збереження, відтворення і використання.

Аналіз досліджень лісових територій, проведених різними авторами, дозволяє констатувати різноспряваність вивчення даної території, зокрема: 1) особливостей їх флористичного і ценотичного складу, у тому числі рідкісних видів фітобіоти (Asmakovskyi & Karpenko, 2024; Yakovenko, 2024; Lukash & Merkulov, 2023; Karpenko et al., 2023); 2) використання різних методів досліджень, у тому числі геоінформаційних систем (Yakovenko, 2023); 3) розгляд впливу різних чинників на функціонування лісових екосистем, у тому числі шкідників (кородів) під впливом кліматичних умов (Sverdlov et al., 2023); 4) багатогранних напрямків рекреаційного використання лісу та його охорони (Pototska, 2024).

Висновки. Філія «Чернігівське лісове господарство» державного підприємства «Ліси України», яка створена у 1936 році, включає до свого складу 102344,6 га лісопокривної площі, яка розподілена між 17 лісництвами. В сучасних умовах лісокористування її лісництва забезпечують комплексну систему ведення лісового господарства, яка передбачає технології від виращування посадкового матеріалу, догляду за лісовими екосистемами та переробкою лісової продукції.

Природно-географічні особливості та кліматично-едафічні умови регіону досліджень є сприятливими для формування лісових фітоценозів різного таксономічного складу, віку та ценотичних особливостей. Ґрунтові чинники (переважно дерново-підзолисті ґрунти) визначають значне поширення соснових лісів різних груп та острівних осередків неморальних лісів в умовах острівних ділянок з сірими лісовими і суглинковими ґрунтами.

Лісовий фонд лісництв філії «ЧЛГ» ДП «ЛУ» відноситься до різних груп лісокористування. Значні площі займають території категорії «захисні ліси», які є різнофункціональними, в т.ч. і експлуатаційними, значно менші площі займають рекреаційно-оздоровчі ліси, а до мережі лісових природоохоронних територій належать переважно категорії лісів історичного, наукового, природоохоронного призначення. Лісові екосистеми території досліджень функціонально є важливими в екологічному (природні, стабілізуючі, стабілізуючі, гомеостатичні, оздоровчі та санітарно-гігієнічні функції) та соціальному (рекреаційні, естетичні та освітньо-виховні функції), частково економічному (деревні і недеревні ресурси) аспектах.

Лісові екосистеми є невід'ємною частиною природно-заповідного фонду, в межах якого встановлюється відповідний режим охорони, збереження, відтворення і використання. Мережа ПЗФ налічує 51 об'єкт та території з яких один об'єкт має загальнодержавний статус охорони (загальнозоологічний заказник

загальнодержавного значення «Каморетський» площею 515 га), та 50 об'єктів, що мають місцевий статус охорони та представлені 8 категоріями, кількісно серед яких переважають заказники. Лісова рослинність найбільших за площею природоохоронних територій представлена досить різноманітно, тут зустрічаються соснові, дубово-соснові, дубові ліси та вільшняки неморального та болотного типів.

Раритетна фітокомпонента лісових природно-заповідних територій регіону досліджень представлена 18 видами судинних рослин, серед них 10 видів рослин, занесених до Червоної книги України та 8 видів регіональної охорони, це переважно бореальні види та види родини *Orchidaceae*. В цілому, лісові території філії «ЧЛГ» ДП «ЛУ» мають високий рівень представленості флористичному і ценотичному різноманітті.

Бібліографічні посилання:

1. Andrienko, T.L. (2006). Fitoriznomanittia Ukrainskoho Polissia ta joho ohorona. [Phytodiversity of Ukrainian Polissia and its conservation]. Fitosotsiotsentr, Kyiv, 163 (in Ukrainian).
2. Andriienko, T.L., & Perehrym, M.M. (2012). Ofitsiini pereliki rehionalno ridkisnykh roslyn administratyvnykh terytorii Ukrainy (dovidkove vydannia). [Official lists of regionally rare plants of the administrative territories of Ukraine (reference edition)]. Alterpres, Kyiv, 149 (in Ukrainian).
3. Asmakovskyi, Y.V. & Karpenko, Yu.O. (2024). Florystychni znakhidky ridkisnykh vydiv sudynnykh roslyn na lisovykh terytoriiakh nyzhnoi chastyny baseinu richky Snov. [Floristic finds rare species of vascular plants in the forest territories of the lower part Snov river drainage basin]. Bulletin of Sumy National Agrarian University. The series: Agronomy and Biology, 1(55), 26–34 (in Ukrainian). doi: 10.32782/agrobio.2024.1.4
4. Asmakovskyi, Y.V. & Karpenko, Yu.O. (2024). Sosnovi lisy nyzhnoi chastyny baseinu richky snov yak refuhiumy dlia borealnykh vydiv sudynnykh roslyn na pivdennii mezhi Chernihivskoho Polissia. [Primary forests of the lower part of the snov river basin as refuges for boreal species of vascular plants at the southern border of Chernigiv Polissia]. Ukrainian Journal of Natural Sciences, 8, 14–24 (in Ukrainian). doi: 10.32782/naturaljournal.8.2024.2
5. Badzian, V.V. (2017). Perspektyvni napriamy ekolooho-zbalansovanoho vykorystannia lisohospodarskykh zemel. [Perspective directions for ecologically balanced forestland use]. Scientific Bulletin of UNFU, 27(2), 20–23 doi: 10.15421/40270203 (in Ukrainian).
6. Bereznianske lisnytstvo. (2024). Pro pidpriemstvo. [About the enterprise]. Access mode: <https://chernigivlisgosp.com.ua/struktura/ljubecke-lisnictvo.html> (in Ukrainian).
7. Bondarivske lisnytstvo. (2024). Pro pidpriemstvo. [About the enterprise]. Access mode: <https://chernigivlisgosp.com.ua/struktura/bondarivske-lisnictvo.html> (in Ukrainian).
8. Borsukevych, L.M. (2023). Zberezhennia ta nevysnazhlyve vykorystannia zaplavnykh lisiv Ukrainy z urakhuvanniam pidkhodiv oselyshchnoi kontseptsii okhorony pryrody [Preservation and tireless use of floodplain forests of Ukraine, taking into account the approaches of the residential concept of nature protection]. Scientific Bulletin of UNFU, 33(3), 13–18 (in Ukrainian). doi: 10.36930/40330302
9. Chernihivske lisove gospodarstvo. (2024). Pro pidpriemstvo. [About the enterprise]. Access mode: <https://chernigivlisgosp.com.ua/lisgosp/pro-pidpriemstvo.html> (in Ukrainian).
10. Departament ekolohii ta pryrodnykh resursiv Chernihivskoi ODA. (2024). Perelik ob'ektiv pryrodno-zapovidnogo fondu Chernihivskoi oblasti. [List of objects of the natural reserve fund of Chernihiv region as of 01.01.2024]. Chernihiv: Departament ekolohii ta pryrodnykh resursiv. Access mode: https://eco.cg.gov.ua/web_docs/2145/2016/03/docs/%204%20_2024_01_18_14_22_56.xlsx (in Ukrainian).
11. Chernigivs'ka oblasna derzhavna administracija. (2018). Perelik rehionalno ridkisnykh vydiv roslyn Chernihivskoi oblasti. [List of regionally rare plants species of the Chernihiv region]. Chernihiv: Chernigivs'ka oblasna derzhavna administracija. Access mode: https://chor.gov.ua/images/Razdely/Norm_docum/Rishennia/7_sklykannia/12_sesiya/Dodatok_32.pdf (in Ukrainian).
12. Chernigivs'ka oblasna derzhavna administracija. (2023). Dopovid' pro stan navkolyshn'ogo pryrodnogo seredovyshha v Chernigivs'kij oblasti u 2022 roci. [Report on the state of the environment in Chernihiv region in 2022]. Chernihiv: Chernigivs'ka oblasna derzhavna administracija, 231 (in Ukrainian).
13. Didukh, Ya.P. (2009). Chervona knyha Ukrainy. Roslynni svit. [Red book of Ukraine. The plant world]. Kyiv: Hlobalkonsal'tynh, 900 (in Ukrainian).
14. Didukh, Ya.P. (2009). Zelena knyha Ukrayiny. [Green Book of Ukraine]. Kyiv: Alterpress, 450 (in Ukrainian).
15. Google Maps. (2024). Access mode: <https://www.google.com.ua/maps>
16. Horodyshchenske lisnytstvo (2024). Pro pidpriemstvo. [About the enterprise]. Access mode: <https://chernigivlisgosp.com.ua/struktura/gorodishchenske-lisnictvo.html> (in Ukrainian).
17. Karpenko, Yu.O., Pototska, S.V., & Sverdlov, V.O. (2022). Sudynni roslyny spontannoifloryrehionalnogo landshaftnogo parku «Ialivshchyna» (m. Chernihiv). [Vascular plants of the spontaneous flori-regional landscape park «Yalivshchyna» (Chernihiv)]. *Biota, Human, Technology*, 3, 7–18 doi: 10.58407/bht.3.22.1 (in Ukrainian)
18. Karpilivske lisnytstvo. (2024). Pro pidpriemstvo. [About the enterprise]. Access mode: <https://chernigivlisgosp.com.ua/struktura/karpilivske-lisnictvo.html> (in Ukrainian).
19. Kosachivske lisnytstvo. (2024). Pro pidpriemstvo. [About the enterprise]. Access mode: <https://chernigivlisgosp.com.ua/struktura/kosachivske-lisnictvo.html> (in Ukrainian).
20. Kozeletske lisnytstvo. (2024). Pro pidpriemstvo. [About the enterprise]. Access mode: <https://chernigivlisgosp.com.ua/struktura/kozelecke-lisnictvo.html> (in Ukrainian).

21. Krasnov, V.P., Orlov, O.O., & Vedmid, M.M. (2009). Atlas roslyn-indykatoriv i typiv lisoroslynykh umov Ukrainiskoho Polissya. [Atlas of indicator plants and types of forest vegetation conditions of the Ukrainian Polissya]. NOVOhrad, Novohrad-Volynskyi, 488 (in Ukrainian).
22. Krasylivske lisnytstvo. (2024). Pro pidpriemstvo. [About the enterprise]. Access mode: <https://chernigivlisgosp.com.ua/struktura/krasylivske-lisnictvo.html> (in Ukrainian).
23. Lukash, O.V. (2008). The flora of the Eastern Polesie vascular plants: the history of the study, conspectus. [Flora sudynnykh roslyn Skhidnoho Polissia: istoriia doslidzhennia, konspekt]. Phytosociocenter, Kyiv, 436 (in Ukrainian).
24. Lukash, O.V., & Merkulov, Yu.M. (2022). Umovy formuvannia suchasnoi lisovoi roslynnosti Liubetsko-Chernihivskoho fizyko-geohrafichnoho raionu. [Conditions of the formation of modern forest vegetation of the Lubech-Chernihiv physical-geographical district]. Step into science: research in the field natural and mathematical disciplines and their teaching methods, 59–60 (in Ukrainian)
25. Lukash, O.V., & Merkulov, Yu.M. (2023). Yalynnyky prydniprovskoi chastyny Skhidnoho Polissia v umovakh zminy klimatu. [The spruce forests of the Eastern Polesie Dnieper part under a changing climate]. Biota, Human, Technology, 2, 8–20 (in Ukrainian). doi: 10.58407/bht.2.23.1
26. Mekshunivske lisnytstvo. (2024). Pro pidpriemstvo. [About the enterprise]. Access mode: <https://chernigivlisgosp.com.ua/struktura/mekshunivske-lisnictvo.html> (in Ukrainian).
27. Morivske lisnytstvo. (2024). Pro pidpriemstvo. [About the enterprise]. <https://chernigivlisgosp.com.ua/struktura/morovske-lisnictvo.html> (in Ukrainian).
28. Olyshiiivske lisnytstvo. (2024). Pro pidpriemstvo. [About the enterprise]. Access mode: <https://chernigivlisgosp.com.ua/struktura/olishivske-lisnictvo.html> (in Ukrainian).
29. Osterske lisnytstvo. (2024). Pro pidpriemstvo. [About the enterprise]. Access mode: <https://chernigivlisgosp.com.ua/struktura/osterske-lisnictvo.html> (in Ukrainian).
30. Pakul'ske lisnytstvo. (2024). Pro pidpriemstvo. [About the enterprise]. Access mode: <https://chernigivlisgosp.com.ua/struktura/pakul'ske-lisnictvo.html> (in Ukrainian).
31. Pivnichne mizhrehionalne upravlinnia lisovogo ta myslyvs'kogo gospodarstva. (2024). Chernihivske lisove gospodarstvo. [Chernihiv Forestry Department]. Access mode: <https://www.chernihiv-oblast.gov.ua/company/54> (in Ukrainian).
32. Pototska, S.O. (2024). Inventaryzatsiia ta otsinka ekosystemnykh posluh bahatovikovykh derev mista chernihova z vykorystanniam instrumentu I-TREE ECO. [Inventory and assessment of ecosystem services of old trees in the city of chernigov using the I-TREE ECO tool]. Ukrainian Journal of Natural Sciences, 8, 58–67 (in Ukrainian). doi: 10.32782/naturaljournal.8.2024.6
33. Prydesnianske lisnytstvo. (2024). Pro pidpriemstvo. [About the enterprise]. Access mode: <https://chernigivlisgosp.com.ua/struktura/pridesnjanske-lisnictvo.html> (in Ukrainian).
34. Rudenko, L.H. (2007). Natsionalnyi atlas Ukrainy. [National atlas of Ukraine]. DNVP «Kartohrafiia», Kyiv, 435 (in Ukrainian).
35. Slavutytske lisnytstvo. (2024). Pro pidpriemstvo. [About the enterprise]. Access mode: <https://chernigivlisgosp.com.ua/struktura/slavuticke-lisnictvo.html> (in Ukrainian).
36. Sorokoshytske lisnytstvo. (2024). Pro pidpriemstvo. [About the enterprise]. Access mode: <https://chernigivlisgosp.com.ua/struktura/sorokoshicke-lisnictvo.html> (in Ukrainian).
37. Sverdlov, V.O. Karpenko, Yu.O., & Pototska, S.V. (2023). Vplyv *Ips acuminatus* Gyll., *Ips sexdentatus* Boern. na lisovi ekosystemy rehionalnoho landshaftnoho parku «Ialivshchyna»(m. Chernihiv). [Impact of *Ips acuminatus* Gyll., *Ips sexdentatus* Boern. on the forest ecosystems of the regional landscape park «Yalivshchyna» (Chernihiv)]. Ukrainian Journal of Natural Sciences, 6, 149–157 (in Ukrainian). doi: 10.32782/naturaljournal.6.2023.15
38. UkrBIN, Database on Biodiversity Information. (2024). Access mode: <http://https://ukrbin.com>
39. Ustyenko, P.M., & Dubyna, D.V. (2015). Kodeks fitotsenotaksonomichnoi nomenklatury Ukrainy (proekt). [Code of Phytocoenotaxonomic Nomenclature of Ukraine (project)]. Ukrainian Botanical Journal, 72(2), 103–115 (in Ukrainian). doi: 10.15407/ukrbotj72.02.103
40. Yakovenko, O.I. (2023). Heoinformatsiyni analiz zmin lisovoi roslynnosti lesovykh «ostroviv» Chernihivskoho Polissia. [Geoinformational analysis of the Chernihiv Polesie loess «islands»forest vegetation changes]. Biota, Human, Technology, 2, 31–40 (in Ukrainian). doi: 10.58407/bht.2.23.3
41. Yakovenko, O.I. (2024). Lisova roslynnist lesovykh «ostroviv» Chernihivskoho Polissia. [Forest vegetation of forest «islands» of Chernigiv Polissia]. Biota, Human, Technology, 3, 34–59 (in Ukrainian) doi: 10.58407/bht.3.23.3

Mekhed O. B., PhD (Biological Sciences) Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, T.H. Shevchenko National University “Chernihiv Colehium”, Chernihiv, Ukraine

Kirienko S. V., PhD (Biological Sciences) Associate Professor, T.H. Shevchenko National University “Chernihiv Colehium”, Chernihiv, Ukraine

Ecological and resource significance of forest ecosystems of Chernihiv forestry and their protection

“Chernihiv Forestry” branch of the State Enterprise “Forests of Ukraine” was established in 1936 and includes 102344,6 hectares of forest fund, which is distributed among 17 forestry departments. In modern conditions of forest management, the forestry departments of the “Chernihiv Forestry” provide a comprehensive system of forest management, which includes technologies from growing planting material, caring for forest ecosystems and processing of forest products. The forest

*fund of the forestry departments of the “Chernihiv Forestry” belongs to different groups of forest use. Significant areas are occupied by territories of the category “protective forests”, which are multifunctional, including operational ones, much smaller areas are occupied by recreational and health forests, and the network of forest conservation areas mainly includes the categories of forests of historical, scientific, and nature conservation purposes. In geobotanical terms, the highest species representativeness is noted in the group of pine forests (*Pineta sylvestris*), birch forests (*Betuleta pendulae*), aspen forests (*Populeta tremulae*), hornbeam forests (*Carpineta betulitis*), oak forests (*Querceta roboris*) and alder forests (*Alneta glutinosae*). The floristic features of the forest ecosystems of the study area are mainly correlated with the features of the flora of Ukrainian Polissia, which belongs to the migratory type of flora. Also, the floristic characteristics of the study area are determined by the leading positions of the species of the boreal group, which together with arctboreal species make up almost half of the species diversity, non-moral species make up more than the flora and are widespread mainly in the coenoses of oak-pine forests. Forest ecosystems are an integral part of the nature reserve fund, within which an appropriate regime of protection, conservation, reproduction and use is established. The nature reserve fund network of the research area includes 51 objects and territories with an area of 12130, 54 hectares of which one object has a national protection status (general zoological reserve “Kamoretskyi”), and 50 objects of local protection status, represented by 8 categories, mainly reserves. The rare phytocomponent of forest nature reserves of the research region is represented by 18 species of narrow-leaved plants, among them 10 species of plants listed in the Red Book of Ukraine and 8 species of regional protection.*

Key words: *Chernihiv Polissia, Chernihiv forestry, forest ecosystems, forest vegetation, phytodiversity, nature reserve fund.*